

50-50

М Г Р Е М Я Т К И

К Д И
О В Л И Ч И
М У В Д Л Д И Н
М Е Д В О З З А
И О

К О М И Н Г А Л Е З А Н И Н

В 19 30 П

Обязательный экземпляр
Республиканской
Библиотеки Коми АССР

М. ГРЕМЈАТСКІЈ

Кызі овлісны мувылын
МЕДВОРЗА ЈӨЗ

Коміо вужодіс Н. СЕЛКОВ.

КОМІ. ЫГА ЛЕҘАНИН
СЫКТЫВКАР — 1 9 3 0

Отпечатано в типографии Коми
Издательства в г. Сыктывкаре
в количестве 5.000 экз. 1930 г.
Облит № 103

ЖУРИНАЛЫГ

Листбок

1. Мыј вöлі му вылын уна еурс во сайын . 3
2. Кызі öнiја јöз тöдлісны мамонтјас јылыг .
3. Нöшта куцöм эверјас секи овлісны . . .
4. Медвоzza јöз да налөн ембурыс
5. Мыјөн ужаліс секса морт
6. Медвоzza јöз олöмын би
7. Кызі кыјсывлісны јöзыс
8. Оланін секса мортлөн
9. Кызі јöзыс кутісны мичмöдны асыныс
олöмсö

Мыҗ вöлі му вылын уна ғурс во-саҗын.

. Зев важөн, ғурс 50 во саҗын кымын, миҗан му вылын оломыс да оланіныс ез вöв тащöм, кушöм öнi.

Сек ез вöвны карҗас нi ғiктҗас, нi туҗҗас, нi көҗан муҗас, сöмын вöліны поснi вöраiнҗас, куш-iнҗас да нурҗас.

Тöвҗас сiҗö каднас сулавлісны куҗа да көҗыда, гожöмҗас вöліны жеңыдöг да зераöг. Ғерт, тащöм поводҗанад муыс верміс сывлыны сöмын вевдо-рыс, а му пыщкыс во гөгөрөн ез i сывлы. Кын му вылас ез вермыны быдмыны ыҗыд пуҗас, быдмылісны сöмын поснiдiк кыҗҗас, жебыдiк коз пуҗас да турунҗас.

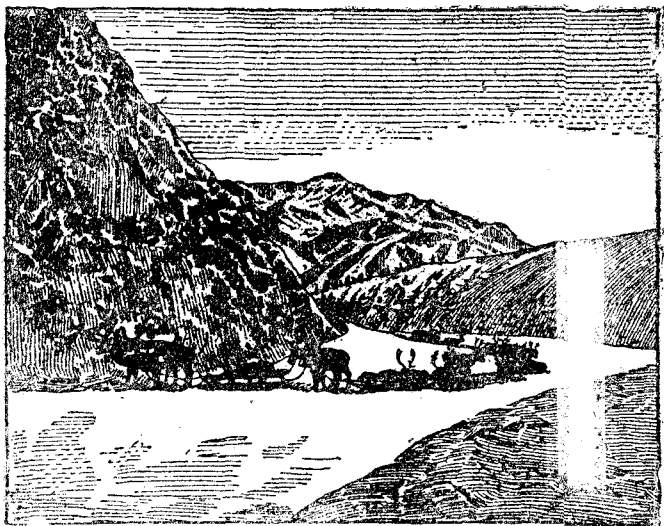
Воҗыв океан пöлөнтi, öнi-на емög сещöм мес-таҗасыс. Сенi вöҗынҗыг-жö уна сулалö лым. *

Ловҗа лолыдлы егкөн-i гөкыд вöвли овнысö сещöм көҗыд пöранад-да, век-жö овлөмаöг. Овлісны эверҗас. Сещöм эверҗасыд, кодҗас сен вермылісны овныс, öнi абуög-нын. Овлісны җеыҗыд котыр-җасөн зев ыҗыд эверҗас — мамонтҗас. Наҗö вöвлины зев куҗ пемыд-гөррi гөнаöг. Гоҗлісны турун, җiрлісны увҗас да нiщ. Нырыс налөн быдмыліс зев куҗа (слөнҗаслөн моз кыбөтөн) да сiҗөн кiөн пыддi i вöдiтчiлісны, чегҗавлісны увҗас, җещкы-

лісны турунјас да с. в. Најө вөліны зев ыжыдөг, зев јонөг, піңјасыс (бівңі ортсыса піңјас) тонна жын гөктаөг (30 пуд).

Кызі өніја јөз төдлісны мамонтјас жылыө.

Ме вігталі-ның, міга мамонтјас өні абуөг-ның, ставныс најө кулалісны уна гурс во сајын-ның. Налөн өткымынлаыг гуралісны сөмын лыјасыс да вомпыщса піңјасыс. Піңјасыс гөктанас өңікыс кыскө 8 кілоөз.

Сібырын мамонтлыг тушасө нуоны көрјасөн.

Комын во сајын-на Сібырын өті морт вөралігөн адқома му вылө тыдовтчөм бівеңсө. Воөмаөг

сетчö велöдчöм жöз. Коджöмаөг, му пыщкас вөлö-
ма кын мамонт туша. Уна гурс вонад абу-на уді-
тöма һекыті сігмыны, вомас туруныс-на вөлөм
куртчöма. Јајсö ставсö-на понјас сојöмаөг. Тащöм

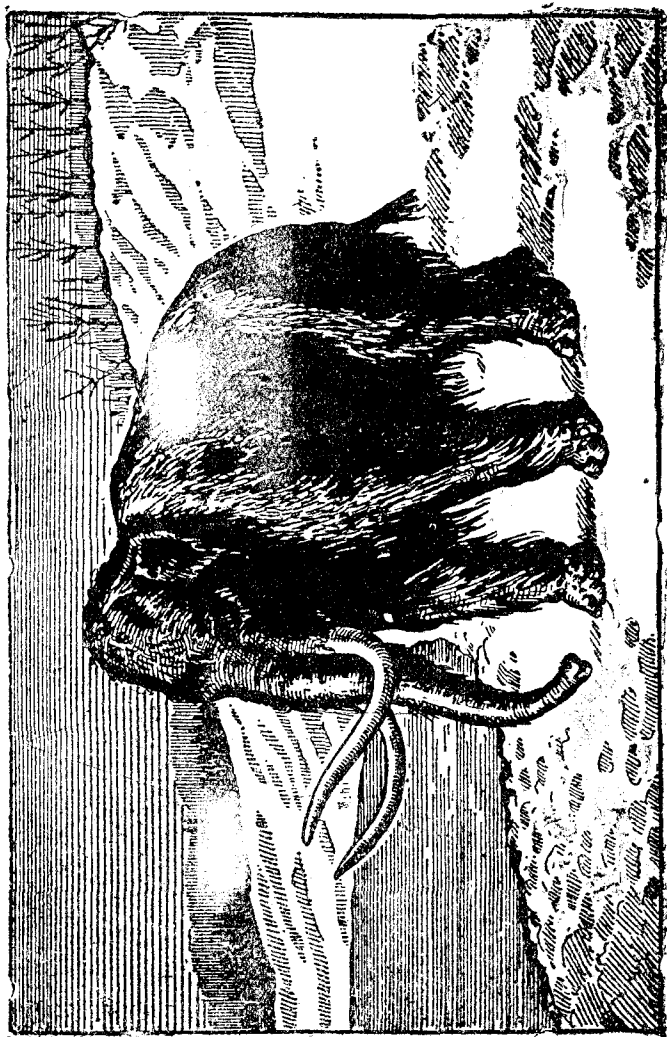

Льенінградын, Академіја наук музејынт мамонт чучела.

адзöм торјас сертыд і төдмалісны кущöм сіјö вөлö-
ма ачыс дај кыз сіјö сені овлöма. Тушасö сіјöс
вајöмаөг секса Петербургö (өніја Льенінградö)
да сөг вöчöмаөг чучöла, öні-на сіјöс позö адзыны
Академіја наукиг (Льенінградын). Лыјасыс да
пінјасыс міјан сојузыг уналаыг-на нöшта сура
лöмаөг.

Нöшта кущöм эверјас секі овлöмаөг.

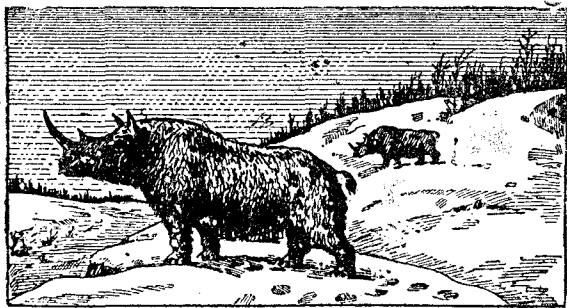
Мамонтыг öтар овлöмаөг мукöд пöлöс уна
эверјас. Унжыкыс-жö-нын мамонтјас моз кулалö-
маөг. На јылыг төдмалöмыс лöбма лыјассö да ту-
шажассö адзöмјас серты-жö секі-жö овліс эвер, ма-

Сібірс мамонт.

монтыг, ічөтжык, носорог. Зев-жө куз, щөкыд гөна. Ныр вылас кык жоо сур. Сіјө жоо сурјаснас корелөма аслыс көрым, вештавлөма лымсө мбө ыстјассө да вешталөм ингыс јірлөма турун, вуж да мукөдтор.

Өні носорогыд јывмөма-нын (емөг-на шоныд местајасын), гөнтөм дај ічөтжык тушаа. Щөщ-көс местајасын (равнина) овлөмаөг вөвјас (абу өніјакоф вөвјас, а јөз увтасаөг). Сецөм вөвјассө пофө і өні-на афыны Шөр Азіјаыг. Ічөт тушааөг суетса бурьсаөг.

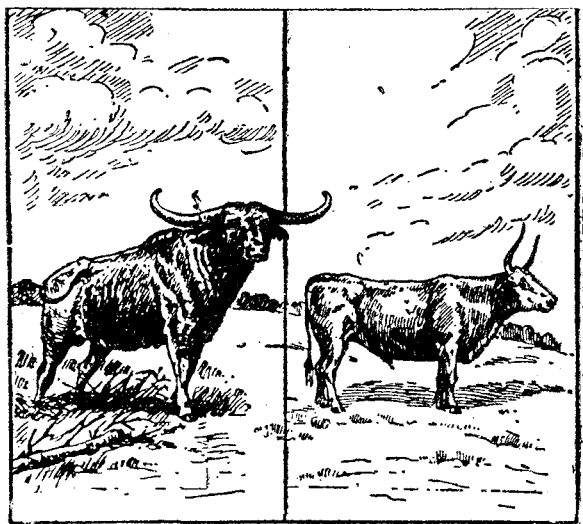
Гөнөн тырөм Сібирса носорог.

Рошціаинын овлөма аслыс пөлөс быч, шугы-лісны турјасөн. Тајө јөј увтаса бычјасыс кулаліс-ны неважөн-на. 300 во сајын-на вөлөмаөг гы-рыг вөраінјасын да кыјыгјас фікөф помалөмаөг.

Пөшті мјан кадјасөф оліс мөд зев ыжыд быч-зубр. Сылыг рөдсө помалісны мјан сін вөфын-

на, мiрöвöй војна дырјi (1914-д вогаң 1917 во-öр). Тајö вöвлöма секi сöмын-нын Беловежскöй пу-щан (гырыг вöраин).

Турунјас да кустјас пöвсын зев уна овлісны муыввса шырјас, сурнјас, суслыкјас да кöчјас. Ун-жык сiкасыс i öнi-на олöны.

Шујга вылас—дiкöй быч (лiаö тур), вескыд вылас—нöшта быч, öнiја кадын олыс.

Нiщка да рошщiја местаын жебыдiнiк кычјас пöв-сын поңö аңыны вöлi кöрјасöс. Тајö кöрјасыс öнi-на олöны вој вылын.

Кöинтöм ин некөн абу вöлöма. Најö öнiја до-рыг вöлины iчöтжыкöг. Олісны котырөн-котырөн.

3y6pj ac.

Поџо вѳлі адџыны уна рур гѳрдѳг, лѳзѳг (кодџас ѳні зев-нын шѳча суралѳны, шуѳны пѳсетсџасѳн). Воџаснас сѳмын-і кылѳ вѳлі кѳјін омлалѳм да лѳк левлѳн бѳрдѳм шы.

Воџвылын олыс кѳрџас ва јуан інын.

Сегѳа лев вѳлі јѳна ыџыд ѳніја дорыс, ѳніја жар пустыња Африкаса левџасыд, јывмѳм левџас-нын.

Овліс і мѳд (левыс ѳтар) лѳк џвер—џігр. Зев ыџыд піна, ічѳт тушаа.

Сегѳа овліс зев ыџыд ош, міјан ошџас дорѳа кык ыџыдѳг. Луннас џѳбсаглѳмаѳг гѳра пыщса гуџасѳ (пѳщѳраџасѳ), а војнас пѳтавлѳмаѳг гојан коргны. Сіџі і вѳлі шуѳны—пѳщѳрнѳј ошкѳн. ѳні сѳѳѳм ошкыс абу-џѳ-нын.

Пешщераын олыг ош. Вылас öнija ошлөн жур лы-
ыс (шужа вылас). да пешщераын олыг ошлөн жур лыыс
(векыд вылас)

Медвоzza jöz да налөн ембурыс.

Мортыс-нө овліс ез-нын сijö каднас, кор овліс-
ны тajö эверјасыс?

Мортыс сijö каднас волөма-жө-нын му вылас.
Та јылыг вiсталөны сурөм морт лыјасыс да на-
лөн дозмукјасыс. Морт лыјасыс унаыг сурлісны
щöщ мамонт, носорог да лев лыјаскөд. Адзөм

гыјас сертыс поџо-нын мыј-гурө віставны секга олыг морт јылыг.

Секга олыг мортис вөлөм һеыжыд тушаа, шөркөддем да шөркөддемгыс-на ічөт. Тушаыс вөлөм абу өніја мортјас моз вегкыд, мышкуыс (гурса лыыс) вөлөм кусыңчыштөма, јурсө леқөм увлаң дај піқөсыс вөлөма абу щук вегкыд. Топыд вір-јаја, пагкыд мышкуа да пагкыд лыјаса. Жеһыд, кыз голаа, лапкыд кымөса, ыжыд өшалана гінкыма, пагкыд ныра да воқө сетчана удвор вом лыа.

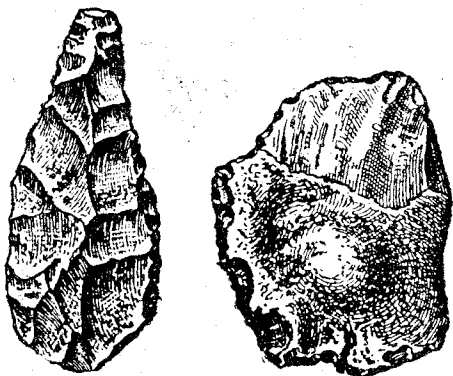

Му пыцкыг перјөм морт да скөт лыјас.

Ферт, ез кокһыд вөв сылөн олөмыс, оз јона торјав секга мортлөн олөмыс фвер олөмыг. Мортјас овлісны һеыжыд котырјасөн. Керкајас ез вөвны. Му гөрны ез кужлыны, дај ужавны вөлі һинөмөн. Секі понмыс-на морт дінын ез овлы. Сіјө овліс кыјгөм вылын.

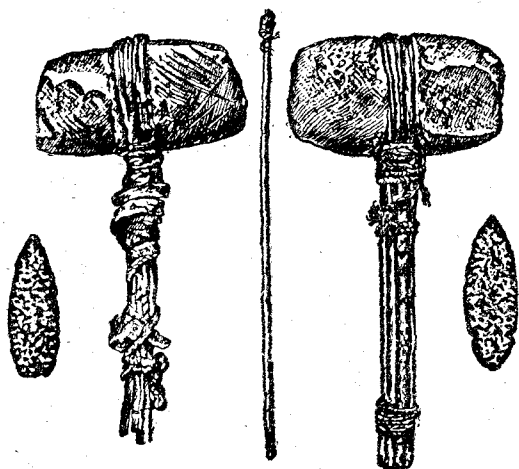
Мыҗ-нө мортҗыслөн секи вөлі. Мыҗөн-нө сижө кыҗгыліс?

Куш кинад Һинөм ез артмыв. Пурт кырыштны вөлі Һинөмөн. Чер Һи пурт ез вөв. Көрта көлуҗыд секи Һинөм-на ез вөв, көртсө ез-на төдлыны. Сылы кias вөлі гурө өтитор—из, сижө изнас i вөлі кыҗгө да виҗө агсө Һверiasыг.

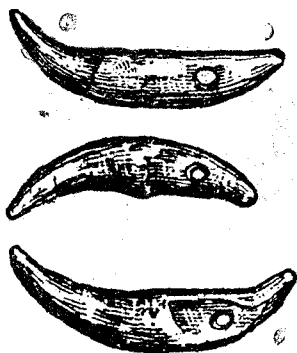

Важ јөзлөн омөлика вөчөм өрүҗө

Медвоҗаысө мортҗасыс корҗлисны мувывгыс сылы колана изсө, јог либө лечыд дораөс, кодөс лөгыдҗыка вөлі поҗө кутны. Сы бөрын сижө гөгөрвоис да кутис вөчавны ачыс аслыс куцөм вөлі колө: өтiк изјөн кучкавлис мөд изјө, вөчлис аслыс колана ногөн (пурт кодөс, чер, шы кодөс да с.в.). Сөрт шылыдөҗ ез-на вермыны вөчны. Тацөм изҗасыс гуравлисны-жө Һвер лыҗаскөд. Öтiк тајө изҗас гертыс поҗө шуны, мыҗ секи мортҗыс овлис-Һин.

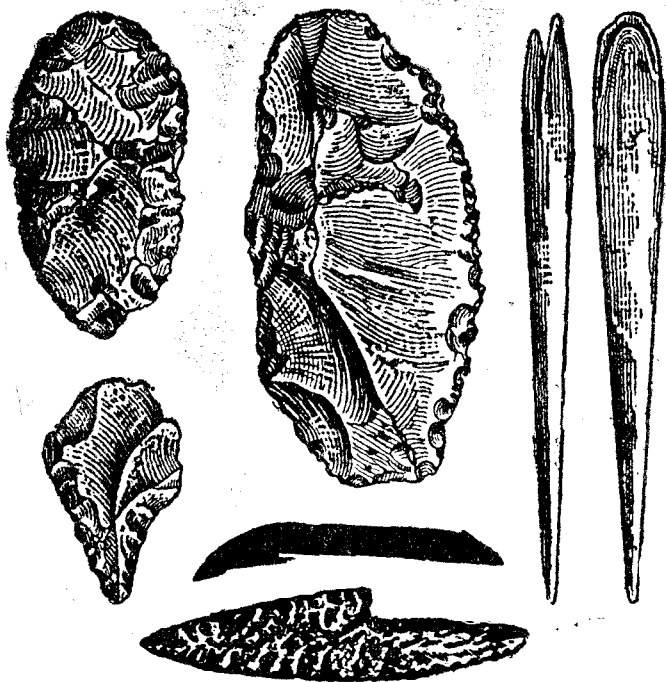
Өнiжа ҫикарҫаслөн iзҫыг вөчөм оруҫҫө.

Руч пiнҫас, кодөн вөҫитчылөмаөс важ jөз.

Тажö кадсö шуöны “каменнöй векöн,, (из немöн). Колö шуны, мыј öнi-на му вылас ем сещöм јöз-ыс, кодјаслөн ем изја көлујыс. Оз-на кужны вö-чавны көртыг.

Тöдöмыг, тајö из немас ез сöмын изјөн вöдит-чывны. Најö велалисны олöмö бостны i јог лыјас

Кучик вуштан öружјö, вöчöма изјыс.
вiјöм зверлыг. Секса мортыс вöлöм јог ош пич

задатас бек помö да новлөдлө шы пыдди, сиз-жө
вөдитчилисны эвер сурясөн. Эвер кучикяснас сижö
пагтаглиц, мукөд пөлөс пакөм ез вөв.

Мыжөн ужалис секоа мортыс.

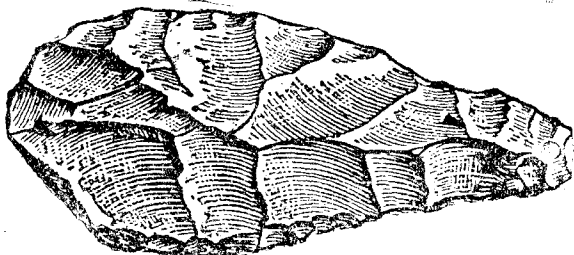
Мы сурлис ки улас, сiөн i ужавлис медвозда
мортыд. Кос вылө мунигөн богтлис медjonасö зор,
пу шы, jог лы да из. Изыг-жө вöчлис аслыс мед-

Важ морт вöчасö изыг...

возда көлуjsö. Уна сещöм изја көлуjsö позö адзы-
ны музеjясыг. Адçомаөс сижос кодjомөн. Медуна
сещöм көлуjыс суралöма уна пөлөс важга пешще-
раjасыг.

Пешцерајасыс (оланінјасыс), көні төвјывліс мортыс, вөлөм ыжыд пөгрөбкөд. Шөрас ыжыд чукөр пөјім, дорас (пыранінас) бі. Пөрыө морт (нывбаба) пукавлөма ортчөн да бисө виқлөма. Вылыгсө бітө зев вөлөм өкыд перјыныс. Пыранінганыс пыдыжыкас шыблавлөмаөс һищ да турун,

Біја ізгыс вөчөм кокан.

вылас течлөмаөс эвер кујас, тани і уэлөмаөс. Көн-сурө тупласлөмаөс бафјыс кыөм дозмукјас, ыжыд ракпањјас да морт лыјас, көні виқлөмаөс ва.

Но медуна сени вөлөма өрүжјөыс: пу, шы сы бердө көрталөма кос сөнөн јоғ да гөгрөс ізјас, көр сурјас, јоғ лыыс кінжалјас, вороптөм із черјас да быдгама өікас бефјас.

Пыранінас, југыджыкінас жыңис јөз. Мужік-јасыс весалисны да шөралисны эвер кујасыө аслыныс новланторјас із пуртөн. Нывбабајасыс весалөм сурјасө куртчавлісны вомас, мед һебыджык лөө. Сещөмгыс і вурлісны. Из шылаөн вөчлісны розјас, сіјө тужөдыс вурлісны лы јемөн. Суніс пыффыс мунліс эверјаслөн сөнјас.

Аслыныс көлүсө вөчөмыс, нэлөн вөлі меды-
жыд уж. Колө вөлі дыр да кужөмөн кучкавны
мөд изнас, дөсҗыны, мед ескөн мыжкө артмас. Өд
вөчны изыг жоғ шыла, лечыд пурт, піла, вушты-
ган да с. в. ез вөв кокныд ужөн. Вөчөм дыраыс
нэлөн вөчөмторҗыс ез ов. Өдҗөн жуглагө, мед-
нын јона посҗи көлуҗыс. Сы вөсна ічөт колана
добраҗассө кутисны вөчавны лыҗасыг да сурҗасыг.
Лыыг вөчалисны крукҗас чері кыҗны, шылаҗас,
јемҗас, жоғ помҗас да с. в.

Горөнжык бура-нын вөчавлісны изыг черҗас-
шылаҗас, вуштыганҗас, өжынҗас, мөлөтҗас, шыбла-
лан снараҗас, шыҗас да с. в. Вөвлөмаөг мастер-
скөҗ коҗҗас, сетыг уна заптөм да промавтөм көлуҗ,
җас адҗөмаөг. Тащөм ізҗа көлуҗ помҗыс і верҗчы-
лөмаөг, сіҗөн і вермылөмаөг аслыныс перҗыны
пөтөссө.

Медвоҗҗа јөз олөмын бі.

Мамонт олиҗас јөз төдлөмаөг-нын бі. Најө
кужлөмаөг-нын віҗны, көт перҗыныс ез-на вермы-
ны. Бинас ез сөмын шонтыҗлыны, а віҗлісны аг-
нысө лок эверҗасыг. Біыг лок эверҗас јона пов-
лісны. Первој најө каҗалисны, мыҗ јаҗ біын олөм
мыҗті лоө чөскыдҗык, һебыдҗык. Мед воҗдөр та-
тыг і најө велалисны пөжавны јаҗ, вужҗас (кор-
һепплоды) да мукөдтор шом вылын да пөг пөім
пыцкын.

Јаҗсө пуны најө велалисны горөнжык даҗ һекөн
вөлі пуныс. Гоҗ дозмуҗҗас сек ез-на төдлыны.

Олөм век воҗо мунө. Бөгтлісны ыжыд із, - шөрсө сылыг гарҗылісны. Пуктылісны сетчө јај да ва. Бокас пестылісны бі, кытчө гујалісны посні ізјас. Кор ізјасыс кельдаммылісны, перјалісны палычјасөн бі пыщкыг да шыблалісны ізыг вөчөм пөртјас. Сени і пугыліс јайыс, кельд із шонтөмнас. Јај пугөм бөрас јогтөм палычјасөн перјылісны јайсө да ізыг вөчөм пүртөн вундалөмөн гојлісны. дубыд шыдсө паңалісны ракпаңјасөн / раковінајасөн / либө прөстө кырымнас.

Өні пуоны мукөд јөзыс сізі, кодјас оз төдны гојні көрт.

Кызі кыҗывлісны јөзыс.

На воҗын сулаліс меҗыжыд мог — кызі агнысө вердны. Ыжыд запасјас ез вөвны. Ңаң ы пуктас ез төдлыны. Поҗо вөлі өктыны өрејас төв кежлас да віҗныс ыкөні, дај өті местаас дырөнас оз вөлі удајтчы овны. Век вөлі лоө местаыг-местаө мунны, а гөргыд кыскавныд гөкыд.

Сегга јөзыс овлісны сөмын талунја лунөн, аскіја лун јылыг ез-нын мөвпыштлыны.

Му еж вылын быдманторјас төвнас суҗөдны вөлі ыкыг, чері сізі-жө. Налы коьлі сөмын өті туј, ыверјас вылын кыҗыны.

Өткөн-өткөн кыҗыны вөлі он вермы дај полан ыжыд, лок ыверјасгыд. Колө вөлі котыртчыны, меҗ ескөн бурҗыка да унжык кыјны. Сізі і вөлі. Кыҗыны петалісны чөлөј ордајасөн, пљемјасөн, челаф і нывбаба, бытө војна вылө. Став

араванас углавлісны мамонтјас вылө, езна-тај мај-быр повзыны сещөм јон громадинајасгыд. Најөлы выгөднө вөлі кыјныс најөс уна јаж вөснаыс. Удајтчылөма-на і вјјавны. Ферт, омөль оружјөнад когагігөн вөлі і кужөмөн вөчөны. Најө первој кыјөдасны, кытчө воывлө мамонтыс јуныс. Ныылө

Мамонтөс кыјөм.

сещөм местагаһыс кодјасны гу, вевдоргаһыс гусө тупкасны кокһидіка турунөн да һищкөн. Ныылыгаһ сјјөс і кыјөдлөны. Мамонтыд мунігас һемтөдтөгыд уөө гуас.

Быд вожаһ рада, авзіг тырјі ускөдчасны сы вылө, шыблаласны јог ізјасөн, коді мыјөн кужліс да верміс, кытчөз мамонт оз кув, Кулөм бөрын тушасө јукласны, а кучіксө весаласны јаж сојөм бөрас да вурласны новланјассө.

диқој вѡвјасѡс њѡн кыјѡм.

Сің-жө кыҗывлісны і мукөд ғырыг эверјас вы-
лө (носорог, зубр вылө да с.в.).

Вөвјас кыҗывлісны со кыҗи: бөрјасны слуда
кырөм; вөв табунсө кыщовтөдасны кујім бокгаң
біјөн да өзтасны кос турунсө, мед вөвјасыслы лө
пышјыны кырөмлаңыс; вөвјас быг өдјө пышјигас
угалөны кырөмас, да дојмөны кувтөң. Кыҗөмјассө
вөчавлісны өтвыв чукөртчөмөн.

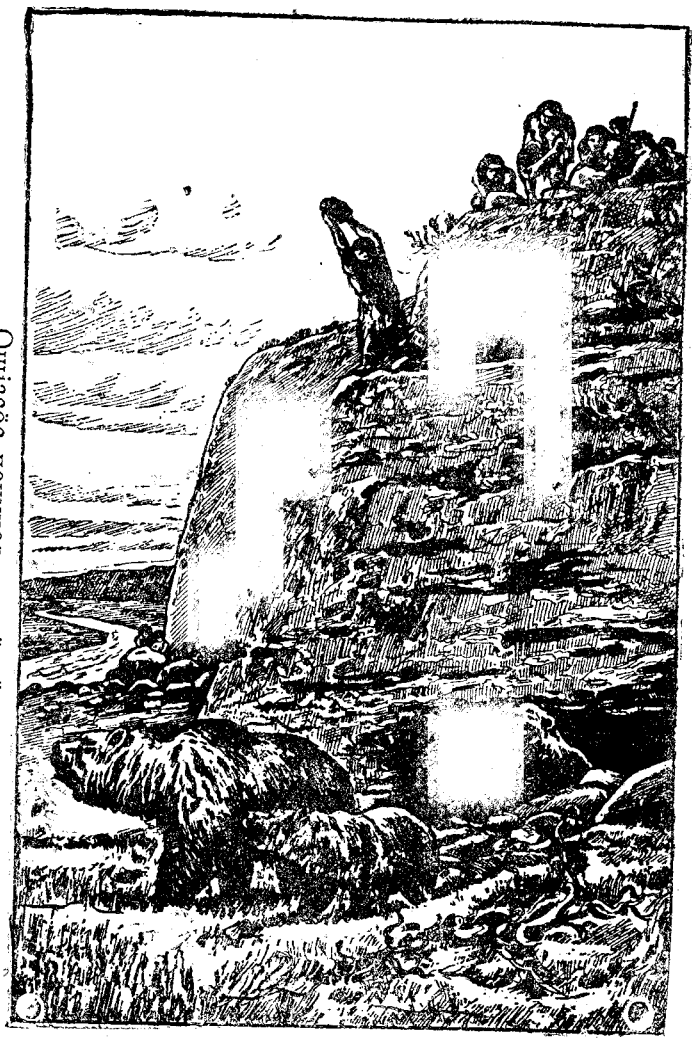
Лок эверјасыд унаыг і агнысө мортјастө тө-
рөпітлывлісны олан інөңыс, левыг најө мынлісны
сөмын сіјөн, мыј пыранінын вөлі бі да пыран ро-
ңыс вөлі ічөт. Левјас јона кыјөдчылісны мортјас
бөрға оланіңјас гөгөрыс.

Оланін секға мортлөн.

Јөзыслы мед гөкыд вөлі төвнас, куң төв кеж-
лас корелісны шоныд оланіңјас. Медбур оланіңөн
најө лыңдылісны пешщерајс гөраа местајасын.
Сіјө пешщерајасгыс і уна мортөс адјисны. Сы
вөсна сіјө мортсө, коді овліс мамонтјас олан ка-
дас, шусөны „пешщераса мортөн“.

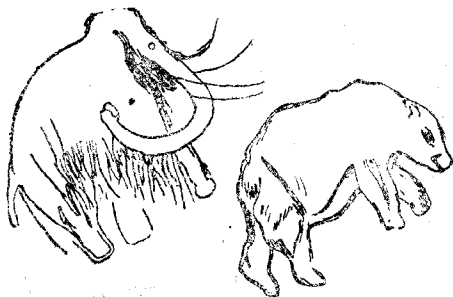
Морт бөрјыліс сецөм пешщерајс, пыраніныс
кодлөн вөлі лунладор бокгаң, мед көңыд төвыс
ез вермы пырныс пыщкас. Тацөм оланіныс на-
лы ез кокңыда шедлы. Мортыс өтарө сетчө вө-
лі віңөдчө овмөдчыны і лев, а сукөд ез кокңыд
вөв когагныс, пешщераса ош гіјенајас да мукөд.
Најө сетчө овмөдчөм бөрын кыскавлісны быдга-
ма кулөм шојсө да лыјас, гегмөм шој дукла морт-
ыдлы сені вөлі лолыштныд оз поң. Мортјас вер-
мылісны вөтлыныс эверјасөс сіјө пешщерајасгыс
сөмын біјөн.

Ошјасос пещицепаке вѳтѳом.

Пешщераын-кө вөлі кык петанін, өтік петан-
інас пестывлісны бі, а мөдарөдыс кыждлісны
эверјаслыг петөмсө да петігасі вилывлісны. Эвер-
јас ез-жө еща мортөс вилыны, но унжыкыгсө вилыв-
ліс морт. Сіјө кадса морт лыјасыс гуравліс зев
шоч, сөмын кыџ кымын, тајө висталө, мыј јөзыд секи
зев еща вөлөма.

Кыџі јөзыс кутісны мичмөдны асөыныс олөмсө.
Мортыд быд бокгањ віждіс эверјаслыг олөмсө,
мед сы вылө буржыка нуөдны кыјган уж. Најө
кутісны ас гөгөрсә эверјассө рісујтны. Рісујтліс-

Пешщераын олыс мортөн рісујтөм мамонт да ош.

ны окраөн пешщераса сөенас, бөрынжык лыјас
вылө вундалөмөн, мичмөдавны кутісны кыјган
көлујсө. Најө вундавлісны пуртөн лыбө јог лыөн.
Рісујтлісны мамонтјасөс, пешщераса ошјасөс.
Татыг мі адџам іскустволыг вујјассө.

Татыг ми төдмалім, мыј 50 гурс во сајын-нын му вылын олөма морт. Сіјө мортыс ез вөв өніја морт код. Сіјө морт вөлі јөј увтаса, овліс зев гөкыд олөмөн, лок ыжыд эверјас пөвсын. Најө јонжыка вөлі јітчөмаөг ывлавылыскөд, ывлавыв кіпод улынжык овліс. Выручајтліс отсавліс налы, сөмын өтырышга кыјзыны кужөм да бі төдөм. Сөмын кор төдөмлуныс (технікаыс) быдміс, сек сөмын вермісны бурмөдны олан ногсө. Овлісны кыјгөм вылын, сыпомыг-жө најө кышаглісны. Оланінјас ез вөвны, эебгаглісны сөмын пешче-рајасын. Өті местаын дыр овны ез вермыны, кыјганторјыс бырөм вөсна.

Тажө гөкыд оланногыс уналаө велөдіс јөзсө. Најө велөдчісны ізјыг вөчавны кыјган көлуј. Кор налөн көлујыс бурміс најө вермыңы кутісны пөрөдавны пујас да вөчны пыжјас да оланінјас.

Наэөнікөн најө велалісны і вірму ужавны.